

No és Atxaga l'únic que lluu

La literatura en euskara viu l'època més gloriosa de la seua història. Els més de mil títols anuals publicats des de fa vint anys palesen la vitalitat d'una producció que encara té algunes assignatures pendents, com la traducció o la definició del seu mercat.

Aristi, Izaguirre, Arrieta, Lertxundi, Aresti, Mirande, Unetabizkaia, Sarrionandia, Cano, Irigoien, Saizarbitoria, Iturbe, Perurena, Landa... Podríem continuar així durant bona estona per intentar traslladar tot l'univers literari basc de les darreres dècades, considerades com l'època més esponerosa de la literatura basca. Algú podria al·legar que en aquesta breu llista falta l'exponent més important de la literatura basca, Bernardo Atxaga, el més llorejat des que li concediren a principi dels 90 el Premi Nacional de Literatura per la seua obra *Obabakoak*. Però Atxaga —contra la seua voluntat i al contrari del que es pensava en un principi— s'ha convertit en un gran arbre que impedeix visionar l'amplitud del bosc que el va veure nàixer i que li va donar alè per ser avui el referent indispensable d'aquest bosc. Els escriptors esmentats a l'inici són tan coneguts en els ambients culturals bascos com desconeguts fora de la comunitat lingüística basca, tant al País Basc com més enllà del riu Ebre. La distància lingüística també entela la transmissió intercultural.

Quanta gent de tots els racons de la península ballà la cançó del "Sarri, sarri" de Kortatu a començament dels 90? I qui sabia que aquest Sarri no és un altre que Joseba Sarrionandia, una de les millors plomes basques de tots els temps? Per cert, que aquest escriptor ara es troba en parador desconegut des que escapà de la presó de Martutene (Sant Sebas-

tià) amagat en un altaveu de l'equip sonor del cantant Imanol. No és Atxaga, doncs, l'únic que lluu.

La literatura basca ha viscut el que podríem qualificar de segon renaixement amb l'arribada de la democràcia a l'estat espanyol. En aquestes darreres dues dècades s'han publicat sis vegades més títols en euskara que durant els quaranta anys del franquisme i tres vegades més que en tota la histò-

Joan Mari Torreldai: "Potser està una miqueta refredat, però el basc té la salut d'un atleta, està en gran forma."

ria literària basca. Els Sarrionandia, Lertxundi, Izaguirre i companyia s'han erigit en una nova generació de literats que ja no centren la seua activitat literària exclusivament en la revitalització de la llengua basca, com passava als anys setanta. Ara el seu objectiu és fer literatura, poesia novel·la, etc., fent servir el basc com a eina de comunicació.

Des d'Etxepare (*Linguae vascorum primitiae*, 1545) fins a Harkaitz Cano no solament han passat quasi cinc-cents anys: ara es publi-

quen cada any més de mil títols en euskara. Segurament Etxepare somriu veient que tenia raó quan deia "*Bertze jendek uste zuten/ ezin skriba zaiteien/ orain dute phrogatu engainatu zirela...*" ("pensaven que no eres una llengua adient per ser escrita/ ara han pogut comprovar que s'enganyaven").

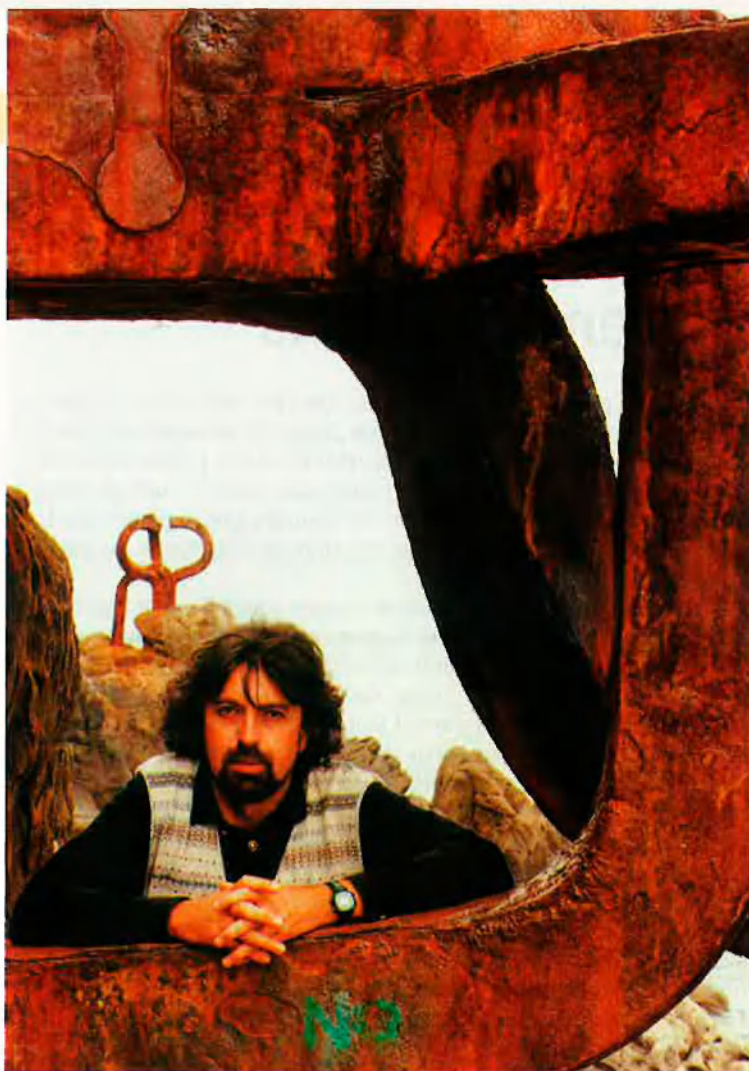
Segons l'estudi *El món del llibre*, recentment publicat per Joan Mari Torreldai, entre els anys 1976 i 1994 s'han editat 12.500 títols en basc (4.000 entre 1545 i 1975): el 27,6% (3.000) són llibres de text i de consulta; el 23,1% (2.500) és literatura infantil, i el 17,1% (1.749) és literatura per a adults. Aquestes dades ofereixen una visió de la bona salut —en paraules de l'escriptor Inaki Aldekoa— de la producció bibliogràfica i literària basca, però mostren també uns aspectes que ara són objecte d'un intens debat. Quasi el 50% de la producció s'adreça al circuit escolar, cosa que genera una dependència considerable. "La majoria de les editorials vivim de les escoles, i per tant, de la lectura obligatòria", ens conta Jorge Jiménez, escriptor i responsable de l'editorial Alberdania.

"Potser està una miqueta refredat, però el basc té la salut d'un atleta, està en gran forma", afirma Torreldai. A pesar de les mancances i els obstacles, les dades parlen per elles mateixes i deixen constància de l'activitat productiva cultural d'una comunitat lingüística de 700.000 parlants.

Homologable i exportable.

La literatura basca ha hagut de lluitar contra ella mateixa per construir un univers literari, no té tradició –fins després de la Guerra Civil, no “acceptà” la modernitat– a causa d’una sèrie de circumstàncies, sociolingüístiques, històriques. Això l’ha fet beure de fonts diferents, com l’espanyola i la francesa. Després d’una llarga trajectòria ha aconseguit obrir un foradet en la petita gàbia que és la comunitat bascoparlant, alternant diferents gèneres en funció del moment i de les circumstàncies històriques. La poesia es va erigir en un gran altaveu contra el règim franquista durant els anys 70 (Xabier Lete, Felipe Juaristi, Koldo Izaguirre) i en la segona meitat dels 80 (Inigo Aranbarri, Joan Cruz Igerabide). En els anys 80 es va decantar pel conte, i *Obabakoak* d’Atxaga en va ser l’exponent més significatiu. En els últims anys ha estat la narrativa el gènere que s’ha alçat com a baluard de l’expressió literària quant a volum i qualitat de

JUAN CARLOS RUIZ

Joserra Garzia, professor universitari i anterior president de l’Associació d’escriptors bascos: “Les institucions no menen una política coherent de traducció.” (foto: Juan Carlos Ruiz)

producció, amb obres mestres com *Gizona bere barkardadean* (Atxaga), *Otto Pette* (Anjel Lertxundi), *Babilonia* (Juan Mari Iriegoien) o *Hamaika pauso* (Ramon Saizarbitoria).

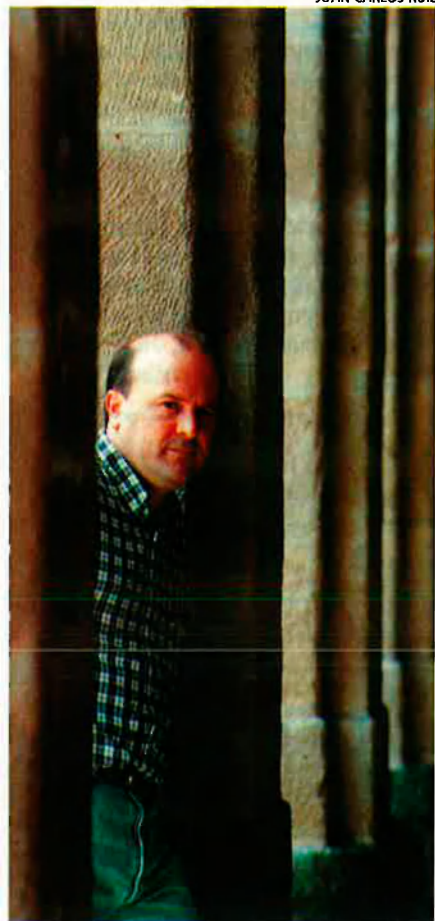
En els últims anys, quasi tots els grans escriptors de poesia o de contes han desembarcat en la narrativa, un gènere que, en opinió d’Inaki Aldekoa, “és flexible, de gran amplitud, hi cap tot, i es mou millor en els cercles literaris”. Per aquest escriptor i professor universitari, el nivell de la literatura basca actual és “molt alt”, i capaç de competir amb altres literatures de grans llengües. La literatura basca és, en opinió d’Aldekoa, “homologable i perfectament exportable”. En l’àmbit de la literatura infantil destaca Maria Asun Landa, “abandonada” en aquest gènere pels Atxaga, Sarrionandia i la resta. Landa és, al costat d’Atxaga, l’escriptora que ha fet més quilòmetres fora de les fronteres basques. Però la distància lingüística i l’absència d’una política coherent de promoció exterior i traducció impedeixen que es produeixi aquesta transmissió cap a

l’exterior del gran volum de creació literària en basc.

Massa crítica. Un dels aspectes que més crida l’atenció és el desconeixement actual del públic que consumeix cultura autòctona. És a dir, fora del circuit educacional –en què, com deia Aldekoa, es relaciona la lectura amb l’obligatorietat–, no existeix cap dada quantitativa ni sociològica sobre els lectors de les grans obres actuals. Potser són mil, dos mil, cinc mil? Pot ser als més interessats en aquestes dades els fa por conèixer-ne els resultats. Una altra qüestió és l’absència d’una massa crítica que jutge i valore la qualitat de la producció literària.

En aquest sentit, el sociolingüista Kike Amonarriz afirmava que la tendència del futur immediat és potenciar el sector del consumidor més que el de la producció en si, l’eixamplament dels mercats comportaria l’ampliació dels títols, així com l’augment dels tiratges i la diversificació del producte. “L’objectiu de la bibliografia basca ha de ser aconseguir una societat normalitzada

Inaki Aldekoa. Aquest escriptor i professor universitari considera que la literatura basca actual és capaç de competir amb altres literatures de grans llengües.

Premis literaris

Els escriptors bascos, com passa en altres països, ja estan farts dels criteris de concessió dels premis literaris, per aquest motiu ben pocs escriptors presenten les seues obres a aquests certàmens. No és estrany, doncs que molt sovint un premi quede desert. I és que els escriptors, almenys a Euskadi, no estan gens contents amb el tracte que reben. Guanyar un premi prestigiós no és pas cap garantia, poden perdre igualment una bona suma de diners i veure en acabat el seu llibre als magatzems polsosos d'una editorial.

Els drets d'autor no són respectats en molts casos i, a més a més l'entitat que concedeix el premi es despreocupa de la seua feina: la promoció del llibre guanyador en els circuits comercials mitjançant convenis amb les editorials.

Per tal de capgirar la situació, la Fundació Joseba Jaka del País Basc ha creat un sistema de concessió de beques, previ debat i acord amb les editorials i els escriptors. Recentment s'han fet públiques les concessions de prop de vint beques per a diferents projectes literaris: dues beques de dos milions de pessetes per a narrativa, i sis més de la mateixa quantitat per a poesia, assaig i literatura infantil. Els organitzadors, prèviament donaven a conèixer qui eren els membres del jurat i es comprometien a promoure les obres en els circuits comercials. L'escriptor proposa en quina editorial vol publicar la seua obra i la fundació es posa en contacte amb l'editorial, de manera que es reparteixen a mitges els costos i els guanys de l'obra. L'editorial decideix el format del llibre i en quina col·lecció el publica. Pacten el preu del llibre, la impremta i la distribució, tot evitant d'incórrer en inèrcies monopolitzadores. Si anteriorment es deia que no es presentaven obres als certàmens literaris, a les beques de la Fundació Joseba Jaka es presentaren 23 projectes de novel·la, dotze de poesia, deu d'assaig i deu més de literatura infantil. **I. G.**

culturalment", afirmava Torreal-dai.

Especialització, diversificació. Escriptors, editors i crítics debaten si la producció literària no és massa abundosa tenint en compte el seu públic potencial. Uns advoquen per primar la qualitat enfront de la quantitat. Evidentment, en aquest debat hi ha qui planteja l'existència de l'"au-

tor protegit" o de la discriminació positiva que es realitza amb l'escriptor de casa per, a més de publicar la seua obra, qualificar-la de bona sempre.

Deixant de banda el llibre de consulta i la literatura –novel·la majoritàriament– al lector basc li queda poca opció de lectura en euskara. Escasseja el llibre sociopolític, el cultural, l'assaig, el llibre documental, com explica Tor-

reldai en el seu estudi. L'escriptor i traductor Xabier Mendiguren Bereziartu opina que la producció bibliogràfica basca és molt atípica: "es fan molts llibres de consulta i de literatura i ben pocs en altres àmbits. La característica d'una cultura que té una bona salut és publicar una mica de tot i en tots els gèneres". Aquesta afirmació troba resposta en la figura d'Anjel Lertxundi, un dels escriptors més importants de la literatura basca de tots els temps –vegeu entrevista–, que opina: "no podem arribar a tots els llocs, potser haurem de triar. Anem cap a una societat plurilingüe i somiem de dissenyar una societat monolingüe. Amb el desig d'estendre la nostra llengua a tots els àmbits, correm el risc de no arribar enlloc". Quantitat, qualitat, diversificació, especialització...

L'escriptor i editor Jorge Jimenez no dubta a apostar per la diversificació i l'especialització de la bibliografia basca, que, al seu parer, "està atenallada per les lleis del mercat, s'ha convertit en una petita gàbia." A més pensa que el mercat lector és molt reduït i se li exigeix un "impost" molt elevat, està saturat i "no hi ha gaire imaginació per ampliar aquest mercat".

La promoció exterior. Lertxundi té trenta obres escrites, i solament dues de traduïdes a l'espanyol. Podríem continuar amb Irigoien, Iturralde, Arrieta, Jimenez Igerabide... No han arribat, no

Aties escolar del País Valencià

V. M. Rosselló i V. Gozávez

La Universitat de València ha concebut el primer aties autòcton de la Comunitat Autònoma Valenciana. Aquesta és una obra de consulta útil i interessant per a totes aquelles persones encuriosides per la cultura de la nostra terra.

Universitat de València

L'ungla de la gran Bèstia

Miquel Rayó Ferrer

Des de la cruïlla on conflueixen el relat d'aventures, la rondalla, la novel·la històrica i la narració costumista, Miquel Rayó convida el lector a conèixer uns personatges entranyables que conformen un retaule caricaturesc de la societat mallorquina del segle XVIII.

Editorial Moll
"Tomir", 31

Joan Mascaró i Fornés

Joan Maimó

No és fàcil aproximar-se a la vida de Joan Mascaró i mantenir-se al marge de la seva raó de viure, de la seva proposta: és l'home que s'enamora de la saviesa. L'afany de coneixement el condueix a una aventura sense límits.

Universitat de les Illes Balears

Jorge Jiménez. És escriptor i responsable de l'editorial Alberdania.

han passat més enllà de l'Ebre, tampoc no les ha pogudes llegir el veí de Jon Kortazar a Mundaka i que no sap euskara. "Les institucions no menen una política coherent de traducció", replica Joserra Garzia, professor universitari i anterior president de l'Associació d'Escriptors Bascos. Atxaga va passar moltes nits traduint una part del seu *Obabakoak* per presentar-la al Premio Nacional de Literatura; Lertxundi va recórrer al seu amic Jorge Jimenez perquè li ajudara a traduir el seu *Otto Petete* i presentar-lo al mateix certamen. Atxaga hi va reeixir, Lertxundi, no. Però una indústria literària com la basca no pot errar sense rumb, sense criteri definit, acordat entre escriptors, editors i institucions per promoure i "sor-

tir" a altres mercats. "Els productors bascos necessiten una eixida. Aquest procés d'exportació hauria d'agilitar-se i això exigeix una política coherent", afirma Garzia. No hi ha cap política, ni un criteri per seleccionar les obres "traduïbles". La literatura basca ha exportat Atxaga, però Atxaga no ha contribuït a la difusió d'altres valors nous o ja existents, en la producció literària basca. "El mercat espanyol es va interessar per un escriptor, el va importar, va posar una certa atenció en la literatura del País Basc, i ara s'ha endut aquest escriptor tot desentenent-se dels altres. El moment històric, va passar", afirmava un escriptor basc.

Inaki Gorostidi

Fira de Durango

"Que què significa la Fira de Durango per als editors? El mes número tretze de l'any." D'aquesta manera defineix el responsable de l'editorial Alberdania, Jorge Jimenez, la Fira del Llibre i del Disc que se celebra anualment a Durango (Biscaia). Un Frankfurt a la basca i en petit. Totes les editorials, tots els escriptors, músics i discogràfiques de la "fauna" basca tenen un punt de referència ineludible durant la primera setmana de desembre per presentar les novetats més recents. Hi ha prou a veure la cara dels amics d'una editorial quan els arribaren els llibres d'un dels principals escriptors bascos, que el presentaven com una importantíssima novetat, i hi trobaren greus i irreparables errors d'impressió. Se'ls va anar avall el projecte de l'any. Milers de ciutadans fan forat en un recinte que s'ha vist totalment desbordat pel gran allau de gent interessada a adquirir les darreres novetats i, si és possible, compartir una mirada còmplice amb l'escriptor que li signa l'autògraf. Els que hi acudeixen a comprar, gairebé han de clavar el colze per fer-se lloc, els editors no tenen ni temps ni espai per atendre els clients, els escriptors i editors no troben espai per intercanviar opinions en un ambient més distès que quan estan ficats de ple en l'edició dels llibres...

"És una fira en clau de militància i, a pesar de les seues mancances, demostra de manera palpable la importància que encara avui té la militància en el consum de la producció cultural basca", afirma Jimenez. Jimenez, això no obstant, troba que, a més de servir per presentar-hi les novetats anuals i per fer de punt d'encontre de la cultura basca, la fira hauria d'orientar-se als professionals. I. G.

L'últim Cambó (1936-1947)

Borja de Riquer ens dibuixa el darrer Cambó com un polític complex que sintetitza prou bé les contradiccions històriques del catalanisme conservador

Eumo Editorial

Escrits polítics

Jaume Collell

Escrits polítics és un recorregut cronològic pels principals escrits periodístics de Jaume Collell (1846 - 1932) que reflecteixen el seu ideari polític en uns anys importantíssims en la història del país.

Eumo Editorial

Mallorca durant la Guerra Civil (1936-1939)

Josep Massot i Muntaner

Aquest llibre explica, d'una manera rigorosa i alhora planera, el que va representar la guerra civil a Mallorca.

Edicions Documenta Balears
"Quaderns d'història contemporània de les Balears". 1